

ACC. N:R. M. 12977: 1-11.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: Småland Upptecknat av: Pingal Johansson
Härad: Östbo Adress: Nydalen vägen 13, Vänersborg
Socken: Fingele Berättat av: Anna Karlsson, Fingele
Uppteckningsår: 1953 Född år 1873 i Hede, Länsmansbo

Uppteckningen rör Slavandeskaps, förlossning,
barnsäng och kyrktägning. s. 1-11.

LUF 96.

ACC. N:R M. 12977:1.

Svar på frågelista L. U. F. 96

Härandeskap förlorning, Barnvård och Ryskotagning.

Gifta par ville gärna ha barn. Det ansågs
vara mindrevärdigt med barnlöst äktenskap.
Barn ansågs vara en Guds gåva.

"då ä harrarns jöromål" yttrade en gång
en kvinna i Sjöåkra Fryde sin då någon
förfarade sig över att hon med sin man
hade så många barn eller 6 st.

Barnbevakning förekom ej bland gifta par.
Fyra barn två pojkar och två flickor ansågs
vara lagom, tre års mellanrum likaså.

Barnlösa makar "vå inntä redia" sades
det. Stundom fick kvinnan stundom
mannen skulden till det barnlösa äkten-
skapet. Stundom hörde man talas om
att ogifta kvinnor som levit i groess.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Luf. 96
1

D

sökte och stundom även lyckades avbryta ett påbörjat havandeskap. Det kunde ske t.ex. genom att lyfta något tungt föremål (förhåra se) eller genom att förtära något gift, vanligen fordon av tändstickor vilka inom orten var vanliga till fram på 1890-talet. Meddelaren minns från något av de första åren av 1890-talet en flicka från Sjöåkra som misstänktes för dylikt och det kostade henne och livet. Det ansågs som synd och bratt att avbryta ett havandeskap. Det var mycket vanligt äktenskap ingicks först sedan havandeskap konstaterats. Det var skam att vara född utom äktenskap och sådana barn fingo lida fruktansvärt. Redan i skolan fingo de höra av sina kamrater att de

woro "körampa". Barn kunna vara grymma
mot varandra och taga lätt efter de äldres tal.
De äldre uttrycken för vara gravid woro:
wa leupättä, wa på dä visätt, wa illawu-
äm. Yngre äro uttrycken: wa mä laäm,
lawwa te smått. Det var olika med
olika kvinnor hur pass tidigt utomstående
finno veta om kvinnan var gravid.
De ogifta tego i det längsta med att tala
om sådant, kanske inte ens hennes föräldrar
förstodo eller finno veta det förrän barnet
föddes. Somliga gifta kvinnor woro ange-
lägna att på tidigt stadium av graviditet
berätta därom, andra åter hällso det hemligt
i det längsta. Ogift modor fick heta
"kora, ppecha" m. fl. fula namn.
Ogift barnafäder slapp mera lindrigt

undan, men det förekom också att han fick keta "hörabäck" och att han hade "hörnyga på bajsdam". Färdpädenkor hade svårt att hålla reda på tidpunkten för graviditetens början, de som föt barn ett par gånger lättare. Tecken för graviditet voro: växande bröst, menstruationens upphörande, ristningar i bröstet, kväljningar, kräkningar, och svindel om morgnarna m. m. och då kunde det hända att hon gjorde ett märke i almanackan för att något när är ha reda på tiden för den glädjande tilldragelsen.

Undersäkning av den havande kvinnan under havandeskapstiden förekom sällan i äldre tid, i så fall var det barnmorskan som företog denna sällan läkare.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

4.

S

Den blivande modren skulle skonas för
tyngre arbete, men inte sitta överksam utan
vara i måttlig rörelse. Hon skulle bemötas
akttningsfullt. Åkts för rimmerrörelser,
inte retas onödigt så hon blev arg, barnet
kunde då bli skrikigt och argt.

Inte närvara vid slakt, eller på se blod
barnet kunde då få "fallämmäschraka"
(epilepsi) Förberedelserna att mätta det
väntade barnet var att modren sydde
spädbarnsutstyrelsen, vaggan togs fram
en liten madrass till den ställdes i ordning
samt små lakan och filt eller täcke
kudde m.m. Hade man inte själv häst
tingades skjuts av någon granne att
hämta barnmorska. Barnmorska fanns
inte i Fryele förrän 1880 och när denna efter

ett par års Gjänst upflyttade från orten Fröjde
till omkr. 1887 innan socknen anställde någon
sådan, och under den tiden fingo grann-
kvinnor birta varandra i förekommande
fall. Ofullgångna poster kallades:
(kummelagåärrharra) och de lades i en
låg stor trälåda buras till kyrkan
och stoppades in genom en luftventil i
grunden till Fröjde kyrka. Meddelaren
har sett sådana små lådor under Fröjde
kyrka. Förlorning uttrycktes i målet så:
"ho haä trellatt ikull, fått baän, baänatt,
pajskatt." Förlorningen försiggick vanl.
i det rum där kvinnan brukade vistas
om vätterna. Barnen om sådana funnos
fördes till någon granne under tiden
som förlorningen försiggick. Mannen fick
6* (ho haä baärlatt)

inte heller vistas i rummet, utan han gick vanl. ute i köket i ängslig förbuden. Först när den lille lyckligt och välkommit fick han gå in, se den nyfödde och tala med sin hustru. I rummet skulle finnas varmt vatten, värme, ljus, tvål, tvätfat, lappar m.m.

Värkerna kallades "baräntygna".

Lugnande och styrkande medel ansågs vara starkt kaffe. Ett blåsa i en flaska när bristningen gick ansågs underlätta barnfödandet. Barnet badades omedelbart efter födelsen. Segerhuvan brukade tillvaratagas.

Torkas och givas till barnet när det blivit äldre. Den som var född med segerhuva var både skott- och kuggfri, och om han gick omkring en skogsbrand, kunde inte elden

gå över den han gått fram.

En kvinna som dött i barnsäng utan att ha blivit förlöst fick med sig i kistan tråd sax och det som behövdes för att linda ett barn.

Grannar kommo, oftast efter inbjudan att se den nyfödde. En "hvitå päng" = silvermynt skulle barnet ha i gäva av berökande.

Barnet komme då som vaken att få gott om pengar traddade man.

Det ansågs att en nybliven moder var aren tills hon kyrkotagits.

Kyrkotagning kallades att "gå te Gjörkä". Kyrkotagningen skedde vanligen i kyrkan. Barnapadren vidtalade i förväg prästen om att hans "kvenna wellä" gå te Gjörkä den eller den söndagen och det skedde alltid före gudstjänstens början. Klockaren satte

8.

9.

fram en pall, (troligen samma pall som användes då orågen skulle "stå tjörrekäplekt") några hänkrader nedom altaret och på kyrkogången "stora tjörrekästlän" i "frammra kors". Kvinnan knäböjde på pallan och prästen läste en särskild bön. Efter bönen steg kvinnan upp räckte handen åt prästen tackade och nej varefter ceremonien var slut.

Efter högmässans slut läste prästen från predikstolen upp: att torparen eller bonden den och den vid sin hustrus kyrkotägnning till kyrkan givit en så eller så stor summa till kyrkan. Avgiften var frivillig, man kunde giva hur lite eller mycket man behagade dock mera än 25 öre, ty se blockaren skulle ha rätt att av den skänkta summan, för sitt bevärr med att ställa fram och

Lära bort pallen taga 12 skilling.

Befanns det att kyrkogångskvinnan varit
havande före vigsel lärte prästen en härför
anpassad bön. Bruket att barnafödorska
skulle kyrkotagas upphörde i Fryele vid tiden
omkr. 1920. Skedde barn dopet i hemmet
blev kvinnan vanligen då kyrkotagen,
d. v. s. man bar fram en pall till ett bord, och
prästen lärte den vanliga bönen för den
knäböjande kvinnan alldeles som i kyrkan.

Tillsägg.

Vid efterforskning i Fryele sockenarkiv
bland gamla stämmoprotokoll finner jag
att den 31-12-1879 antogs till barnmorska i
Fryele socken fru Karolina Åkerberg, på
Kärbyholm. Lönen var 200 kr. pr. år, med böjen
från den 1 April 1880. Vid varje förlösning.

skulle hon av bemedlade erhålla 3 kr. med instrumenter, samt 2 kr. och 1 kr. av mindre bemedlade. Instrumenten inköptes av kommunen och kostade omkr. 126 kr. Instrumenten övertogs av Åkerberg för 130 kr. 1885 den 1 okt. upprade barnmorskan Karolina Åkerberg sin tjänst och avflyttade från orten och den 28-12, 1886 antogs till barnmorska i Fryele barnmorskan Emma Allin från Tåvelås, med tillträde 22-2, 1887.

Lönen bestämdes till 200 kr. pr. år. Fri bostad och vedbrand, samt i tillägg på lönen 1 tunna råg. Emma Allin tjänstgjorde som barnmorska i Fryele till omkr. 1920, varefter Fryele s:n hade gemensamt med anseesförsamlingen Hagshult till barnmorska en fru Petron från Gräshult Hagshult socken. Numera får alla barnafödoror in till B.B. avdelningen vid Värnans Lasarett, om de här äro borta.